

Prof. dr Zlatko Stefanović

Prof. dr Ilija Babić

Doc. dr Jelena Simić

ПРАВНИ ФАКУЛТЕТ УНИВЕРЗИТЕТА УНИОН

Бр. 5-9/20

20.02. 2020. год.

Београд

Senat Univerziteta Union u Beogradu, odlukom broj A 845-02/19 od 02. decembra 2019. godine, obrazovao je Komisiju za ocenu i odbranu doktorske disertacije kandidata *Borivoja Mirosavića* pod nazivom “*Denacionalizacija u Republici Srbiji u svetlu prava na mirno uživanje imovine*“ u sastavu prof. dr Zlatko Stefanović, član komisije, profesor Pravnog fakulteta Univerziteta Union u Beogradu (naučna oblast: Statusno privredno pravo sa Privrednim ugovornim, Međunarodnim privrednim pravom i Pravom Evropske unije), prof. dr Ilija Babić, član komisije, profesor Fakulteta za evropske pravno-političke studije Univerziteta EDUKONS u Novom Sadu (naučna oblast: Građansko pravo), i doc. dr Jelena Simić, član komisije, docent Pravnog fakulteta Univerziteta Union u Beogradu (naučna oblast: Osnovi građanskog i privrednog prava, Medicinsko pravo, Osnovi prava sa ljudskim pravima). Komisija podnosi Senatu Univerziteta Union

IZVEŠTAJ

I. SASTAV

Doktorska disertacija pod naslovom *Denacionalizacija u Republici Srbiji u svetlu prava na mirno uživanje imovine* kandidata *Borivoja Mirosavića*, sastoji se od 294 strane i 685.707 karaktera sa razmacima, ne računajući tekst priloga disertacije. Rad ima 457 fusnota. Pisan je fontom Times New Roman, veličina 12, sa proredom 1,5 na formatu A4.

Imenovani su sledeći delovi disertacije: Skraćenice (str. 4); Deo I, Uvod (str. 5-12); Deo II, Ljudsko pavo na mirno uživanje imovine (str. 13-92); Deo III, Denacionalizacija (str. 93-106); Deo IV, Vrste denacionalizacije prema predmetu (str. 107-153); Deo V, Šira analiza i upoređenje nacrt propisa (str. 154-195); Deo VI, Druga pitanja u vezi denacionalizacije (str. 196-228); Deo VII, Analiza sudskih sporova domaćih sudova u vezi sa denacionalizacijom (str. 229-244); Deo VIII, Zaključak (str. 245-254); Literatura (str. 255-271) i Prilog (str. 272-294).

Glavni delovi disertacije u kojima se govori o temi su: Deo I, Uvod (str. 5-12); Deo II, Ljudsko pavo na mirno uživanje imovine (str. 13-92); Deo III, Denacionalizacija (str. 93-106); Deo IV, Vrste denacionalizacije prema predmetu (str. 107-153); Deo V, Šira analiza i upoređenje nacrt propisa (str. 154-195); Deo VI, Druga pitanja u vezi denacionalizacije (str. 196-228); Deo VII, Analiza sudskih sporova domaćih sudova u vezi sa denacionalizacijom (str. 229-244); Deo VIII, Zaključak (str. 245-254). Glavni delovi su dalje podeljeni numeracijom koja sadrži broj iz naslova višeg reda, bez daljeg imenovanja naslova/celina nižeg reda.

II. SADRŽINA

Uvod (str. 5-12). U uvodnom delu kandidat objašnjava zbog čega smatra značajnim temu koju je izabrao. Osim potrebe da se naučno objasni odnos denacionalizacije i prava na mirno uživanje imovine, veruje da je tema aktuelna i iz ugla prakse jer je denacionalizacija proces koji je u toku u Republici Srbiji. Denacionalizacija bi trebalo da ublaži posledice nacionalizacije, tj. povrede ljudskog prava na mirno uživanje imovine. Međutim, primetno je da ne postoje jasna određenja o tome kako ublažiti posledice nacionalizacije, a da denacionalizacija sama ne uzrokuje povredu ljudskog prava na mirno uživanje imovine, kao ni šta bi tačno trebalo da bude obim i sadržina denacionalizacije iz ugla ljudskog prava na mirno uživanje imovine. Stiče se utisak i da se ovo ljudsko pravo ne razume dovoljno dobro da bi se ono koristilo za ocenu neopravdanosti nacionalizacije, kao i ispravnosti denacionalizacije. Kandidat u ovom delu definiše cilj i zadatke istraživanja. Definisao je i polazne hipoteze i prikazao metode naučnog istraživanja koje namerava da koristi u radu. Odredio je i u čemu vidi naučnu opravdanost disertacije, kao i očekivanu praktičnu primenu rezultata istraživanja. Najavio je sistematiku rada i način izlaganja. Komisija ceni da je u uvodnom delu kandidat metodološki ispravno odredio sve ono što se očekuje od doktorske disertacije kao naučnog istraživanja.

Ljudsko pravo na mirno uživanje imovine (str. 13-92). Da bi mogao da razmatra denacionalizaciju u svetlu ljudskog prava na mirno uživanje imovine, autor drugi deo disertacije posvećuje određenju instituta ovog ljudskog prava. Započinje istorijatom prikazujući u ovom delu istorijske događaje i istorijske izvore koji su uticali na njegovu pojavu i razvoj. Istorijat ovog ljudskog prava deli istorijsku sudbinu ljudskih prava uopšte zbog čega autor prepoznaje prve začetke još kod sofista. Ne drži se samo istorijskih dokumenata i akata, već prepoznaje govor o ljudskim pravima i u narodnom mišljenju, kroz izreke. Pri tome, otvara konceptijska pitanja koja će biti okvir i za analizu sadržine ovog prava u današnje vreme.

Kako su ljudska prava univerzalna, to autor razmatra i uticaj sudske prakse na određenje ovog ljudskog prava. Pokazuje se da je sudska praksa značajno uticala na određenje sadržine ovog prava ne samo u zemljama sa anglosaksonskim, već i u zemljama sa evropskokontinentalnim pravnim sistemom. U ovom delu prikazane su i teorije o ljudskim pravima. Razmatrajući teorijske koncepcije autor ne gubi orijentaciju prema okolnostima u kojima su nastajale različite teorije, imajući u vidu i njihovu praktičnu svrhu – opravdanje određenog aktuelnog shvatanja određene grupe u datim okolnostima.

Posebna pažnja posvećena je razmatranju ljudskog prava na mirno uživanje imovine kao privatnog i kao javnog prava. Autor se opredeljuje da ovo ljudsko pravo ima dvostruku prirodu, što se pokazuje kao značajno i za njegovo ostvarivanje, odnosno zaštitu. Neizbežno, određuje se i prema samim pojmovima *javno* i *privatno* pravo. Sa očiglednim usvajanjem stavova interesne jurisprudencije, autor javnopravni i privatnopravni elemenat prepoznaje i kao javni interes za njegovu zaštitu, jednako zasnovano kao i privatni interes.

Na kraju ovog dela, neizbežno, autor prikazuje i pozitivnopravne izvore ljudskog prava na mirno uživanje imovine. Pre svega, osnovni izvor je Evropska konvencija o ljudskim

pravima, i to njen protokol I. Sve države članice Saveta Evrope prihvatile su Evropsku konvenciju o ljudskim pravima, uključujući protokol I, što važi i za Republiku Srbiju kao članicu ove međunarodne organizacije. Prihvatajući Konvenciju, države SE su prihvatile i nadležnost Evropskog suda za ljudska prava, čime je obezbeđena i međunarodna sudska zaštita subjektima čije je ljudsko pravo, garantovano Konvencijom, povređeno. Utoliko je značajnije odrediti sadržinu ljudskog prava na mirno uživanje imovine prema prvom protokolu Konvencije. Kako sam Protokol I ne određuje sadržinu ovog prava, autor se okreće sudskoj praksi, analizirajući jedan broj odluka Evropskog suda za ljudska prava. Osim toga, razmatra i odnos ovog ljudskog prava sa srodnim ljudskim pravima, garantovanim Konvencijom.

Promene u pojedinim državama koje su, decenijama posle Drugog svetskog rata, bile opredeljene kao socijalističke države otvorio je niz pitanja o zaštiti ljudskog prava na mirno uživanje imovine, naročito iz ugla Protokola I. Veliki broj bivših vlasnika nacionalizovane imovine, kao i njihovih naslednika očekivao je vraćanje imovine jer su njihove države postale članice Saveta Evrope i prihvatile Evropsku konvenciju o ljudskim pravima. Pojedini bivši vlasnici se obraćaju i Evropskom sudu za ljudska prava koji je u više odluka izrazio svoje stavove o denacionalizaciji u bivšim socijalističkim zemljama i, naročito, o obavezi države da sprovede denacionalizaciju.

Povodom zahteva za denacionalizaciju pojavilo se još jedno pravno komplikovano pitanje kome autor posvećuje posebnu pažnju. Reč je o naslednicima bivših vlasnika nacionalizovane imovine. Problem se pojavio kao praktičan. Mnogi bivši vlasnici su umrli, a da nije vođen postupak raspravljanja njihove zaostavštine iz različitih razloga, a najčešće upravo zbog toga što nisu imali imovinu koja je bila vredna raspravljanja zaostavštine jer im je imovina nacionalizovana. Zbog toga se u postupcima denacionalizacije postavilo pitanje ko su naslednici ovih lica, ako nije postojala odluka suda ili drugog nadležnog organa o tome ko su naslednici. Time im je bilo uskraćeno pravo da podnesu zahtev za denacionalizaciju jer se nisu mogli legitimisati kao naslednici. Oni se nisu mogli obratiti sudu ni zahtevom da raspravi zaostavštinu jer su to mogli samo ako postoji naknadno pronađena imovina, a nacionalizovana imovina nije naknadno pronađena imovina jer nije pripadala ostaviocu u vreme smrti. Kao odgovor na ovo vrzino kolo prikazano je zanimljivo rešenje naših važećih propisa koji su priznali pravo na denacionalizaciju kao imovinsko pravo, u odnosu na koje se može tražiti raspravljanje zaostavštine. Rešenje je utoliko značajno što pokazuje da i kada se oduzme imovina, pravo na denacionalizaciju preostaje kao pravo koje ne može biti oduzeto i da postoji i u vreme kada država ne priznaje pravo na denacionalizaciju. Osim rešenja u domaćem pravu, prikazana su i uporednopravna rešenja, naročito iz ugla pitanja značaja državljanstva na pravo na denacionalizaciju.

Na kraju ovog dela autor nastoji da odredi značenje pojma prava na mirno uživanje imovine. Kao ključni pojam pokazuje se pojam *imovina*. Prilikom određenja ekstenzije ovog pojma autor dolazi do zaključka da se on razlikuje od pojma imovina, onako kako se on shvata u pravu Republike Srbije. Ovaj zaključak važi i za druge države. To pokazuje da je Prvi protokol uneo promene u pravne sisteme država članica Saveta Evrope, uključujući i Republiku Srbiju, što je posebno značajno za zaštitu ljudskog prava na mirno uživanje imovine. Tako se pojam

imovina sada štiti drugačije u odnosu na situaciju pre prihvatanja Evropske konvencije o ljudskim pravima. Uz prethodno pomenuti zaključak autora da je zaštita ovog ljudskog prava i javni, a ne samo privatni interes, slika o ljudskom pravu na mirno uživanje imovine postaje značajno drugačija u odnosu na zaštitu imovine ako se ima u vidu samo domaće pravo, pre pristupanja Evropskoj konvenciji za ljudska prava.

Denacionalizacija (str. 93-106). Početak ovog dela rada posvećen je jezičkom pitanju izbora adekvatnog izraza. Jezička razmatranja u disertaciji obuhvataju i srpski i druge jezike. Ispravnost izbora izraza razmatra se i iz ugla upotrebe izraza, kao i moguće ekstenzije i intenzije pojma denacionalizacija. Osim jezičkih pitanja, autor se bavi i pokušajima denacionalizacije pre donošenja odgovarajućeg zakona, kao i sudbinom propisa o nacionalizaciji za koje je bilo sporno da li važe iako nisu stavljeni van snage, odnosno da li bi Ustavni sud mogao da ih stavi van snage.

Posebna pažnja posvećena je predmetu denacionalizacije i obliku denacionalizacije. Moguća rešenja razmatraju se i iz ugla propisa kojima je realizovan neki oblik denacionalizacije u Republici Srbiji. Kratko su prikazana i uporednopravna rešenja, posebno razmatrajući problem nemogućnosti vraćanja svih oduzetih dobara ili adekvatnog obeštećenja u novcu. Razmatran je i uticaj privatizacije na denacionalizaciju.

Vrste denacionalizacije prema predmetu (str. 107-153). Autor po određenim kriterijumima grupiše pitanja denacionalizacije i sačinjava klasifikacije oblika denacionalizacije prema mogućem predmetu. Primenom ovog kriterijuma on odvojeno razmatra denacionalizaciju privrednih subjekata; denacionalizaciju poljoprivrednog i šumskog zemljišta; denacionalizaciju zadružnog zemljišta; denacionalizaciju građevinskog zemljišta i denacionalizaciju zadužbina. Govoreći o svakom od ovih oblika denacionalizacije autor razmatra mogućnost denacionalizacije određene vrste dobara, kao i moguće prepreke za njihovu denacionalizaciju. Upoređuje i rešenja u uporednom pravu koja pokazuju da su se različite države nejednako opredeljivale za denacionalizaciju različitih dobara, birajući veći ili manji broj dobara koja će denacionalizovati.

U ovom delu autor prikazuje i denacionalizacije u različitim državama. Odabrano je deset država: Crna Gora, Republika Srpska; Slovenija; Hrvatska; Makedonija; Nemačka; Češka; Slovačka, Rumunija i Mađarska.

Šira analiza i upoređenje nacrtu propisa (str. 154-195). Autor je prikupio modele i nacрте zakona o denacionalizaciji koje su u periodu pre donošenja Zakona o vraćanju oduzete imovine i obeštećenju sačinili različiti subjekti i grupe. Neki od tih tekstova su upućeni i Skupštini Republike Srbije kao predlog za usvajanje. Ovi tekstovi, njihovo poređenje i analiza izražavaju i određene političke stavove autora, ali i nude set mogućih rešenja za denacionalizaciju. Kada je reč o ponuđenim rešenjima kandidat ih koristi za razmatranje mogućih pozitivnopravnih rešenja i pronalaženje volje zakonodavca koja je izražena donošenjem Zakona o vraćanju oduzete imovine i obeštećenju. U odnosu na ponuđene modele i nacрте, autor je izvukao i posebne zaključke koji se odnose samo na ovaj deo disertacije.

Druga pitanja u vezi denacionalizacije (str. 196-228). U ovom delu autor razmatra set tema za koja je zaključio da svaka od njih ne može biti razvrstana u samostalnom delu disertacije. Zbog toga ih razmatra skupa u ovom delu. Reč je o sledećim temama: Crkvena imovina; Teorijsko rešavanje sukoba prava bivšeg i sadašnjeg vlasnika nacionalizovanog dobra; Denacionalizacija i rehabilitacija posebno u odnosu na lica nemačke narodnosti sa jugoslovenskim državljanstvom (Folksdojčere); Imovina lica jevrejske narodnosti, oduzeta tokom Drugog svetskog rata; Poravnanje u postupku denacionalizacije; Različita prava trećih lica na dobrima koja su predmet restitucije i Denacionalizacija na Kosovu i Metohiji. Reč je o temama koje bi, svaka od njih, mogle biti tema posebne disertacije. Autor se ovde ograničio na predstavljanje osnovnih pitanja koja se postavljaju povodom ovih tema i prikaz mogućih i uporednopravnih rešenja.

Analiza sudskih sporova domaćih sudova u vezi sa denacionalizacijom (str. 229-244). Autor se opredelio da prikaže domaću sudsku praksu u posebnom delu disertacije, za razliku od prakse Evropskog suda za ljudska prava koju prikazuje tematski – na određenim mestima u disertaciji kada je to značajno za pitanje o kome se na tom mestu govori. U ovom delu prikazane su odluke Upravnog suda, Ustavnog suda Srbije i Vrhovnog kasacionog suda. Broj sudskih odluka nije velik kao ni njihova relevantnost za temu disertacije. Ipak, autor izvlači određene zaključke iz postojeće sudske prakse od značaja za temu disertacije.

Zaključak (str. 245-254). U zaključnom delu rada kandidat sumira rezultate svog istraživanja u tri celine, predstavljajući denacionalizaciju kao poštovanje ljudskog prava na mirno uživanje imovine i ostvarivanje tog prava, izvodeći i poruke koje je izvukao razmatrajući denacionalizaciju u svetlu ljudskog prava na mirno uživanje imovine. U ovom delu nalaze se rezultati koji se mogu oceniti kao doprinos pravnoj nauci. Pre svega, iz odredaba Evropske konvencije o ljudskim pravima i prakse Evropskog suda za ljudska prava izvučena su određenja o tome šta se sve podrazumeva pod mirnim uživanjem imovine, odnosno pravom na mirno uživanje imovine. Zaključci su značajni zbog toga što se kategorija prava na mirno uživanje imovine različito shvata u različitim državama, uključujući i Republiku Srbiju. Za pravni sistem Republike Srbije je posebno značajno precizno određenje ovog prava zbog toga što se pojam imovine, a time i prava na mirno uživanje imovine značajno razlikuje u domaćem pravu od onoga što proizlazi iz Konvencije i sudske prakse Evropskog suda za ljudska prava o tom pojmu.

Drugi značajan naučni rezultat je prikaz prikaz denacionalizacije u odnosu na ljudsko pravo na mirno uživanje imovine. Autor dolazi do zaključka da se ovo ljudsko pravo poštuje i realizuje, ne samo tako što se isključuje njegovo povređivanje, već i tako što se povreda ovog prava otklanja ili ublažava odgovarajućim pravnim sredstvima. Kada je reč o otklanjanju posledica povrede, autor prikazuje u radu set pitanja koja proističu iz složenosti mere kakva je denacionalizacija, od kojih su posebno značajna pitanja moguće povrede ljudskih prava merama same denacionalizacije. Među značajnim pitanjima posebno je razmotreno i pitanje obaveznosti da se propiše i sprovede denacionalizacija, kao i pitanje obima i načina denacionalizacije.

III. OCENA KOMISIJE

Komisija smatra da je kandidat *Borivoje Mirosavić* izradom disertacije pod naslovom "*Denacionalizacija u Republici Srbiji u svetlu prava na mirno uživanje imovine*" pokazao dobro poznavanje pitanja denacionalizacije kao i ljudskih prava, posebno ljudskog prava na mirno uživanje imovine. Disertacija, iz metodološkog ugla, pokazuje da kandidat dobro koristi pravnu metodologiju. Poštovani su zahtevi ispravnog i tačnog citiranja. Materija je sistematizovana na prihvatljiv način. Sadržinski, tekst disertacije odgovara temi. Autor se dosledno držao zadate teme i tekst postepeno vodi do rezultata koji su izraženi u zaključku, upravo u skladu sa temom. U disertaciji se nalaze i neki politički stavovi koji nisu bili nužni u tekstu kakav je disertacija. Pojedina pitanja su mogla biti i detaljnije i produbljenije obrađena. Ipak, rezultati koje je u zaključku prikazao kandidat, posebno oni koji se odnose na sadržinu ljudskog prava na mirno uživanje imovine i denacionalizaciju kao meru kojom se ostvaruje ovo ljudsko pravo uz ukazivanje na moguće povrede ljudskih prava samom merom denacionalizacije, komisija smatra rezultatima koji predstavljaju naučni doprinos pravnoj nauci. Pristup i način obrade teme se mogu oceniti kao prihvatljivi iz ugla pravne nauke.

IV. PREDLOG

Komisija sa zadovoljstvom predlaže Senatu Univerziteta Union u Beogradu da donese odluku kojom će prihvatiti ovaj izveštaj i odobriti javnu odbranu doktorske disertacije kandidata *Borivoja Mirosavića* pod naslovom "*Denacionalizacija u Republici Srbiji u svetlu prava na mirno uživanje imovine*".

U Beogradu, 20. februara 2020. godine.

Prof. dr Zlatko Stefanović

Prof. dr Ilija Babić

Doc. dr Jelena Simić